

ВПЛИВ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ТА СІМ'Ї НА ФОРМУВАННЯ ДОБРОЗИЧЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЛЮДЕЙ РІЗНИХ НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ

Зарема Амет-Уста

Сімферополь

У статті здійснена спроба розкрити основні напрями та результати діагностики вихователів та батьків з виявлення труднощів, які негативно впливають на формування доброзичливого ставлення до людей різних національностей у дітей старшого дошкільного віку в широкому поліетнічному просторі.

Ключові слова: дитина, національність, традиції, етнічні стереотипи.

Доброзичливе ставлення дитини дошкільного віку до людей різних національностей є важливою складовою її соціальної компетентності та запорукою морального зростання [2; 5; 6]. Проте, сучасні діти, що проживають на території кримської автономії, не завжди доброзичливо ставляться до тих, хто відрізняється від них кольором шкіри, мовою спілкування, одягом, традиціями тощо [7]. З метою визначення основних труднощів, які гальмують процес формування доброзичливого ставлення до людей різних національностей у дітей старшого дошкільного віку в умовах сімейного та суспільного виховання, було проведено діагностику педагогів та батьків вихованців. Необхідність такої діагностики зумовлювалася тим, що для вибору засобів подолання наявних труднощів треба знати, в чому саме вони полягають, які з них є властивими для педагогів і які – для батьків, адже тільки знаючи «слабкі сторони» можна виробити стратегію і тактику їх подолання [8; 9].

Мета статті – розкрити основні напрями та результати діагностики вихователів та батьків з виявлення труднощів, які негативно впливають на формування доброзичливого ставлення до людей різних національностей у дітей старшого дошкільного віку в широкому поліетнічному просторі АР Крим.

Задля визначення ступеня підготовки педагогів до формування у дітей старшого дошкільного віку доброзичливого ставлення до людей різних національностей було здійснено аналіз і узагальнення досвіду роботи вихователів. Зокрема, узагальнили й проаналізували:

- плани навчально-виховної роботи;
- результати цілеспрямованих спостережень у старших групах ДНЗ;
- результати інтерв'ювання;
- результати проведення методики «Дитина і національність».

При **аналізі планів навчально-виховної роботи** було зафіксовано, що заняття з народознавства, відповідно перспективного плану роботи, плануються один раз на місяць. Календарні плани вихователів відображують зміст навчально-виховної роботи з дітьми у напрямі ознайомлення з національними традиціями народів Криму фрагментарно, зміст народознавчого матеріалу не завжди відповідає вимогам Базового компоненту.

Було також констатовано той факт, що крім занять з народознавства, проведення народних ігор (переважно російського народу) та народних свят ніякі інші форми роботи з формування у дітей доброзичливого ставлення до людей різних національностей у планах роботи не відображено. Приміром, в планах не передбачено проведення екскурсій дітей в етнографічні та краєзнавчі музеї, на виставки декоративно-ужиткового мистецтва різних народів Криму, в майстерні народних умільців тощо. Вихователі обмежувались лише загальними формулюваннями змісту народознавчої діяльності, не враховуючи порівняння самобутніх елементів етнокультури одного народу з аналогічними цінностями інших народів Криму. Тому, хоча і спостерігається системність в даному виді роботи, проте, зміст її повністю не реалізується.

У ході *цілеспрямованих спостережень* констатували, що вихователі використовують певні засоби формування доброзичливого ставлення до людей різних національностей, проте їх спектр є далеко неповним. Так, наприклад, під час ознайомлення дітей з навколишнім (архітектурою, побутом, історичними пам'ятками краю) вихователями не використовувались емоційно-зabarвлені розповіді, хоча цей метод є одним з кращих при формуванні у дітей певного ставлення до обраних об'єктів спостереження та бесід. При читанні художньої літератури вихователі мало уваги приділяють історичним творам про Крим та народи, що його населяють. У зображувальній діяльності педагоги обмежуються ознайомленням дітей з національними орнаментами та посудом кримських народів, упускаючи такі важливі елементи етнічного виховання, як одяг, обереги, символи народів.

Більш повно народознавча робота реалізується на музичних заняттях та в процесі підготовки й проведення народних свят, що ще раз підкреслює значущість почуттєвої сфери як в естетичному, так і моральному розвитку.

Спостереження за організацією ігрової діяльності дітей дали змогу констатувати, що вихователі використовують в роботі з дітьми переважно рухливі народні ігри. В сюжетно-рольових іграх ініціатива повністю належить дітям і педагогами не спрямовується в русло формування доброзичливих ставлення до людей різних національностей, що цілком можливо здійснити через координацію змісту сюжетно-рольових ігор дітей. Крім того, нами не зафіксовано дидактичних ігор спрямованих на ознайомлення з елементами культури народів Криму. Натомість у дидактичних іграх вбачаємо необмежені можливості формування народознавчої обізнаності дітей. Відтак, спостереження засвідчили, що в ігровій діяльності вихованців ДНЗ елементи етнічної культури кримських народів використовується на недостатньому рівні.

Результати *інтерв'ю*, що мало на меті з'ясувати ступінь підготовки педагогів до роботи з проблеми дослідження, дозволили констатувати наступне:

- переважна більшість вихователів усвідомлюють себе представником конкретного етносу;

- усі групи, де здійснювалась експериментальна робота, є багатонаціональними;

- порівняно великий відсоток вихователів (55,6%) вважає необхідним проводити спеціальну роботу з формування доброзичливого ставлення до людей різних національностей у дітей старшого дошкільного віку. 44,4% вихователів вважають більш необхідним проводити таку роботу з дорослими;

- з-поміж засобів формування доброзичливого ставлення до людей різних національностей у дітей старшого дошкільного віку більшість вихователів назвали: бесіди, народні ігри, читання літератури різних народів, вивчення фольклору, народні свята та розваги. Окремими вихователями були названі також дні відкритих дверей, зустрічі з батьками вихованців, перегляд лялькових театральних вистав за народними творами, розглядання альбомів з національними костюмами, виставки поробок національного посуду, прослуховування народної музики та поезії;

- на думку вихователів, дітей слід знайомити з традиціями та звичаями наступних народів: 49,5% – українського, російського та кримськотатарського народів; 20% – з представниками тих національностей, діти яких відвідують дану групу; 17,3% – усіма національностями, що проживають в Криму; 9,9% – усіма національностями, що мешкають в Україні; 2,2% – найбільш «популярними»; 1,1% – українського та російського народів;

- переважна більшість вихователів (82,5%) не знає традицій та звичаїв народів Криму; це можна сказати і про народні свята;

- в дошкільних закладах, за словами вихователів, відмічають наступні народні свята: Масляна, Пасха, Івана Купала, Рамазан, Різдво, Наврез, Хрещення, Курбан-байрам, Ураза-байрам;

- переважна більшість вихователів (82,5%), незважаючи на все вищезазначене, вважає, що у них не має труднощів під час роботи з формування доброзичливого ставлення до людей різних національностей у

дітей своєї групи. Частина вихователів (12%) перекладає це завдання на плечі батьків, зазначаючи, що «все йде від родини». Лише незначна частина (5,5%) говорить про те, що для успішного вирішення поставленого завдання їм не вистачає наочного та демонстраційного матеріалу;

- 80% вихователів вважають, що доброзичливій людині притаманні такі якості, як чуйність, відкритість, толерантність, повага до інших, співчуття, доброта. 20% вихователів під доброзичливістю розуміють: щедрість, вихованість, дипломатичність, любов, чесність, жалість, увагу, комунікабельність.

Підсумовуючи результати інтерв'ювання, можна зазначити, що переважна більшість вихователів не усвідомлює значущості питання формування доброзичливого ставлення до людей різних національностей у дітей старшого дошкільного віку.

За допомогою *методики «Дитина та національність»*, що мала на меті вивчення установок та стереотипів вихователів по відношенню до дітей різних національностей, було отримано наступні результати. Порівняно великий відсоток вихователів приписали дітям російської національності дві негативні якості («безвідповідальність» 74,4%, «безтактовність» 57,8%), дітям-українцям – одну («безвідповідальність» 57,8%), дітям-кримським татарам – чотири («впертість» 76,7%, «замкнутість» 66,7%, «образливість» 62,2%, «агресивність» 50%). Отримані дані засвідчують, що кількість негативних якостей, що названо по відношенню до дітей кримськотатарської національності, є найбільшою. Окрім того, було констатовано, що вихователі (100%) вважають, що для дітей-росіян не характерні «замкнутість» та «злопам'ятність»; дітей-українців – «замкнутість»; дітей-кримських татар – «впевненість у собі», «безвідповідальність» та «нехазяйновитість».

Таким чином, за допомогою цієї методики було засвідчено вагому різницю у ставленні вихователів до дітей різних національностей та констатовано, що по відношенню до дітей російської та української етногруп вихователі мають

більш толерантні та позитивні установки, ніж по відношенню до дітей-кримських татар.

За результатами вивчення документації вихователів, спостережень, інтерв'ювання та проведення методики «Дитина та національність» було зроблено низку узагальнень, з-поміж яких: слабка обізнаність педагогів з етнокультурною самобутністю власного та інших народів Криму; недостатність методичного забезпечення народознавчого напрямку роботи; неусвідомлення труднощів під час роботи з означеної проблеми тощо.

З метою з'ясування ставлення батьків до питання формування у дітей старшого дошкільного віку доброзичливого ставлення до людей різних національностей та рівня їх обізнаності про культуру народів, що проживають поруч із ними в Криму, було здійснено аналіз і узагальнення результатів проведення анкетування та методики «*Росіянин - Українець - Кримський татарин*».

Під час анкетування виявилось, що:

- переважна більшість батьків усвідомлюють себе представником конкретного етносу;

- 71,4% батьків (з-поміж них 43,3% кримських татар, 28,7% українців, 28% росіян) вважають, що поліетнічний склад Криму має переваги; 28,6% батьків ніяких переваг не бачать;

- 67,2% кримських татар, 41,1% росіян та 41,4% українців обізнані щодо окремих елементів культури власного народу;

- 71,4% кримських татар, 22,9% українців та 17,8% росіян дотримуються в сім'ї національних традицій та звичаїв;

- 90 % батьків не обізнані щодо традицій та звичаїв народів Криму, що проживають поруч;

- тільки 47,1% батьків підтримують роботу з формування доброзичливого ставлення до людей різних національностей у дітей, проведеному в ДНЗ, проте, у чому це виявляється не визначено;

- 100% кримських татар, 44,3% українців та 28,7% росіян проблема формування доброзичливого ставлення до людей різних національностей цікавить особисто;

- переважна більшість батьків (79,5%), порівнюючи між собою представників різних національностей, частіше вказує дитині на їх відмінність;

- порівняно невеликий відсоток батьків, а саме 47,8% кримських татар, 8,2% росіян та 11,4% українців знайомлять дітей із моральними правилами поведінки у поліетнічному просторі. З-поміж правил названо: «не дражнити», «не показувати пальцем», «не висміювати акцент», «не давати прізвиськ» тощо;

- для 80% батьків моральна сфера розвитку дитини не є пріоритетною.

Підсумовуючи результати анкетування, можна зазначити, що батьки в цілому мають низький рівень обізнаності про культуру свого народу та практично не мають, або мають спотворені знання стосовно етнокультури інших народів Криму. Тому, вони майже не залучають елементи національної культури народів, що проживають поруч, у родинному вихованні.

Важливо зазначити, що батьки не завжди усвідомлюють значущість питання формування у дітей доброзичливого ставлення до людей різних національностей в умовах сім'ї. 7,6% батьків спочатку взагалі відмовилися брати участь у дослідженні, потім зрештою погодилися відповідати на запитання анкети, проте особливого бажання не виявили і були переконані, що формування у дітей доброзичливого ставлення до людей різних національностей в умовах поліетнічного Криму «справа безнадійна». Це засвідчує той факт, що в цих сім'ях робота з означеної проблеми або не ведеться зовсім, або проходить на недостатньому рівні.

Проведення *методики «Росіянин–Українець–Кримський татарин»*, зорієнтованої на вивчення установок та стереотипів батьків по відношенню до представників власного та інших народів Криму, показало, що серед батьків були такі, що мали упередженість проти якоїсь етнічної групи, хоча й не завжди усвідомлювали її. Так, наприклад, представники російського та українського народів переважно позитивно оцінюють один одного. Це ж

стосується досліджуваних української та кримськотатарської національності. Стосовно представників російського та кримськотатарського народів, то вони оцінюють один одного взаємно негативно. При цьому, росіяни частіше виокремлюють негативні характеристики кримських татар. Останні більш позитивно ставляться до росіян.

Водночас, у дитини, яка перебуває під впливом стереотипів, які панують у родині, можуть формуватися етноцентричні установки: «якщо ти не такий, як я, то маєш бути гіршим за мене». Важливо зазначити, що однією з причин формування стереотипів по відношенню до представників різних народів є необґрунтовані узагальнення у сфері етнічних відносин.

Таким чином, анкетування батьків та проведення методики «Росіянин–Українець–Кримський татарин» надало змогу здійснити низку узагальнень:

- більшість батьків має сформовані установки та стереотипи стосовно представників інших народів, що ускладнює роботу з формування доброзичливого ставлення до людей різних національностей в умовах сім'ї.

- дорослі не одержують належної підтримки у справі залучення етнокультурних цінностей у родинне виховання з боку педагогів ДНЗ.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дані констатувального експерименту засвідчують, що педагоги та батьки неспроможні здійснювати фаховий та системний вплив на процес формування у дітей доброзичливого ставлення до людей різних національностей. З огляду на це, виникає необхідність суттєвого корегування й вдосконалення різних форм роботи з педагогами та родинами вихованців, а також конкретизації умов формування доброзичливого ставлення до людей різних національностей у дітей старшого дошкільного віку в Автономній Республіці Крим.

Перспективою дослідження є вдосконалення форм роботи з педагогами та родинами вихованців в контексті вищезазначеної проблеми.

Література

1. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика / К. Ингенкамп. – М.: Педагогика, 1991. – 240с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2кн. Кн.2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / Іван Дмитрович Бех – К.: Либідь, 2003. – 334с.
3. Гордійчук О.Є. Моральне виховання молодших школярів засобами етнопедагогіки: дис....канд.пед.наук: 13.00.07 / Гордійчук Оксана Євгенівна. – Чернівці, 2008. – 280с.
4. Зимняя И.А. Педагогическая психология / Ирина Алексеевна Зимняя. – М.: Логос, 2002. – 384с.
5. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: Наук.-метод. посіб. / Наук.ред. О.Л. Кононко. – К.: Ред.журн. «Дошкільне виховання», 2003. – 243с.
6. Козлова С. А. Дошкольная педагогика: учеб. пособие / С. А. Козлова, Т. А. Куликова. - М.: Академия, 2001. – 416с.
7. Межэтнические отношения в Крыму: поиск путей раннего предупреждения конфликтных ситуаций: М 43 Сборник исследований, документов и материалов / Под общ. ред. М. А. Араджиони.— Симферополь: СОНАТ, 2005.— 612 с.
8. Непомнящая Н.И. Психодиагностика личности: Теория и практика / Нинель Ионтельевна Непомнящая. – М.: ВЛАДОС, 2003. -192 с.
9. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: учеб. пособие для вузов / С. Л. Рубинштейн. - СПб. : Питер, 2000. - 720 с.

В представленной публикации осуществлена попытка раскрыть основные направления и результаты диагностики педагогов и родителей, направленной на определение трудностей, которые негативно влияют на формирование доброжелательного отношения к людям разных национальностей у детей старшего дошкольного возраста в полиэтническом регионе .

Ключевые слова: ребенок, национальность, традиции, этнические стереотипы.